

Bijeenkomst West-Nederland

Kennis in de Regio x Klimaatbestendige Stad

Verslagen van de parallelsessies | 30 november 2023, Den Haag

Klimaatbestendige wijkvernieuwingen

De drie belangrijkste klimaatrisico's waar Nederland op moet voorsorteren zijn inmiddels genoegzaam bekend: overstromingen door dijkbreuken, wateroverlast tijdens zware regenval en oververhitting tijdens langdurige periodes van droog en warm weer. Gemeenten voeren programma's uit om de leefomgeving beter aan te passen aan de klimaatrisico's, voornamelijk gericht op bescherming tegen hitte en wateroverlast. In deze sessie licht Jolanda de Schiffart, werkzaam bij de gemeente Leiden, de genomen maatregelen toe, inclusief de bijbehorende uitdagingen. Tom Schoenmaker geeft een meer technische uitleg over waterafvoer.

Meer schaduw en groen, betere drainage

Gestart in 2018, hebben de wijkvernieuwingen in Leiden rekening te houden met drie grote uitdagingen: klimaatadaptatie, biodiversiteit en energietransitie. Deze zijn allemaal op een integrale manier meegenomen, schetst Jolanda. Bij het streven naar biodiversiteit worden meer bomen geplant, wat resulteert in extra schaduw en verkoeling. Bovendien kan de vergroening van parkeerplaatsen bijdragen aan de waterafvoer. "In Leiden hebben we geen onkruid, maar hebben we stoeplantjes", stelt Jolanda. Als voorbeeld noemt ze de planten die groeien op (fiets)parkeerplekken. Daar is de verharding zo ontworpen dat regenwater kan infiltreren en er groen kan groeien. Meer bomen met grote boomspiegels in de wijk dragen ook bij aan een betere infiltratie naar het grondwater. Afgestemd op de rioleringsystemen die de komende jaren vervangen moeten worden, zijn specifieke drainage- en infiltratiesystemen ontworpen.

Inbreng van bewoners

De besluitvorming over vernieuwingen is complex, gezien de vele belanghebbenden. Er zijn talloze betrokken partijen, zoals woningbouwcorporaties en particulieren, die elk weer verschillende dingen belangrijk vinden. Deels kunnen bewoners ook zelf het onderhoud van groen op zich nemen. Inmiddels zijn er meer dan vierduizend convenanten gesloten met bewoners voor het onderhoud van bijvoorbeeld een geveltuintje of boomspiegel.

In antwoord op de vraag wat de inwoners vinden van de geplande vernieuwingen, zegt Jolanda: "Mensen vinden meer water in hun wijk spannend. Ze kunnen bang zijn dat kinderen in het water vallen, of dat er meer onkruid gaat groeien in hun buurt, bijvoorbeeld. Maar de meningen verschillen. Sommige mensen vinden de nieuwe wadi's prachtig, terwijl anderen ze gewoon zien als een omweg tussen hun huis en parkeerplek."

"Wateropslag in de bodem is heel gewoon, al merk je er meestal weinig van. Onder iedere straat bevindt zich eigenlijk een sloot!"

De waterbergende weg

Tom Schoenmaker is onderzoeker op het gebied van waterbouwkunde voor STOWA en Waternet. Hij laat zien welke oplossingen als 'no regret'-maatregelen worden beschouwd en hoe toegewerkt wordt naar een 'stad als een spons'. Hij benadrukt het belang van het meewegen van stedelijke waterinfiltratie in de aanleg van rioleringsystemen. "Een van de belangrijkste factoren die de infiltratiecapaciteit van een buurt beïnvloeden, is het onderhoud van dat systeem", zegt Tom. Wegen met een waterdoorlatend oppervlak moeten regelmatig worden schoongemaakt om goed te functioneren. In de afgelopen vijftien jaar is de infiltratiecapaciteit van stedelijke systemen met maar liefst 250 procent verbeterd, volgens de onderzoeker. Deze vooruitgang draagt bij aan een doeltreffender aanpak van waterbeheer in stedelijke omgevingen.

Grondwaterproblemen en de mogelijkheden van actief peilbeheer

Deze deelsessie probeerde inzicht te bieden in de uitdagingen waarmee gemeenten worden geconfronteerd rondom grondwater. De workshopleiders brachten elk vanuit hun eigen inzicht en expertise actief grondwaterpeilbeheer door drainage en infiltratie als oplossing naar voren. Adviseur water- en omgevingsvraagstukken Robert van Cleef startte met een inhoudelijke toelichting op de relatie tussen klimaat, bodemdaling en grondwater. "Met welke grondwaterproblemen worstelt jullie gemeente?", vroeg hij de deelnemers. Arianne Fijan van RIONED en Thuy Do van de gemeente Rotterdam gaven ter plekke advies. Sessievoorzitter Luuk Jacobs van het Kenniscentrum Bodemdaling en Funderingen presenteerde tot slot de [Toolbox Actief Grondwaterpeilbeheer](#).

"Bij bodemdaling bieden resultaten uit het verleden helaas wel garanties voor de toekomst"

Bodemdaling en toekomstige risico's

"Bij bodemdaling bieden resultaten uit het verleden helaas wel garanties voor de toekomst", stelt Robert. Bodemdaling in bebouwd gebied is niet te stoppen, en leidt tot schade aan infrastructuur en bebouwing. De impact hiervan op laaggelegen gebieden met toenemende overstromingsrisico's is hierbij een urgente kwestie. Dit noemt Robert 'battlefields' waar veel problemen samenkomen. Bij grondwaterproblemen kan het zowel gaan om een te hoge als om een te lage grondwaterstand. In beide gevallen ontstaan problemen voor de bebouwing en de openbare ruimte.

Praktijkervaringen en oplossingen

Verschillende gemeenten delen na Roberts inleiding hun praktijkervaringen en benaderingen. Gemeente Oegstgeest koos bijvoorbeeld voor het waterdicht maken van kelders als oplossing voor een te hoge grondwaterstand. Bij de casus van een individuele flat in Den Haag zou dat ook een oplossing kunnen

zijn, maar lijkt het zinnig om eerst onderzoek te doen naar de bredere omgeving. Spelen daar dezelfde problemen, dan is er mogelijk meer aan de hand.

Hilversum kampt met stijgende grondwaterstanden in een omgeving waar hoogteverschillen een belangrijke rol spelen. Actief grondwaterpeilbeheer is daar mogelijk een oplossing in de visie van Thuy Do. Het belang van een gebiedsgerichte aanpak komt bij alle voorbeelden duidelijk naar voren. Arianne Fijan benadrukt de verantwoordelijkheid van gemeenten voor het zorgvuldig onderzoeken van grondwaterproblemen. Ronnie Takens van RVO, een van de deelnemers aan de sessie, doet een dringende oproep om bij de zoektocht naar de beste oplossing niet te veel nadruk te leggen op het onderscheid tussen privéterrein en openbaar gebied. Ronnie: "Grondwater houdt zich ook niet aan die grenzen."

De Toolbox

Ter afsluiting laat Luuk zien hoe de [Toolbox Actief Grondwaterpeilbeheer](#) gemeenten kan helpen bij het maken van zorgvuldige afwegingen rondom actief grondwaterpeilbeheer én bij de communicatie over deze oplossing. "Hiermee willen we actief grondwaterpeilbeheer niet framen als dé oplossing", relateert hij. "Goed overleg met collega's, bestuurders en inwoners is minstens zo belangrijk. Laat niemand je zomaar vertellen dat drainage of infiltratie alles oplost, maar duik erin. Grondwaterproblemen zijn zonder uitzondering complex, maar kunnen met voldoende aandacht vaak wel aangepakt worden."

De effectiviteit van actief grondwaterpeilbeheer is eerder aangetoond met de studie [Grootschalig Actief Grondwaterpeilbeheer in Stedelijk gebied van Deltares, Wareco en Fugro](#). Deze studie krijgt in de komende jaren een vervolg met de TKI studie 'Actief grondwaterpeilbeheer in de bebouwde omgeving'.

Zeeuwse klimaatatlas als lichtend voorbeeld?

De Provincie Zeeland heeft een Klimaatatlas ontwikkeld. Bert Janse (Provincie Zeeland), Nienke Ansems (Royal Haskoning DHV) en Patricia Kramers-Snijders (Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid) lichtten in deze workshop het gebruik van klimaatlabels en de Klimaatatlas toe. Zijn klimaatlabels ook een waardevol instrument voor Zuid-Holland?

De Zeeuwse Klimaatatlas

Klimaatadaptatie is complex en gaat over verschillende thema's. "Als provincie wilden wij de kwetsbare gebieden in kaart hebben. Tegelijkertijd wilden we een instrument in handen hebben om het gesprek over klimaatadaptatie goed te kunnen voeren", vertelt Bert. Gebruik makend van de expertise van Royal Haskoning DHV werd daarom de Zeeuwse Klimaatatlas ontwikkeld. De atlas, een online portaal met interactieve kaarten, brengt de huidige stand van zaken, en daarmee de klimaatopgave, tot op postcodeniveau in beeld. Voor bestaand bebouwd gebied zijn klimaatlabels toegekend voor de thema's hitte, droogte, wateroverlast, overstromingen en verzilting. De atlas vormt daarmee de basis voor afstemming en besluitvorming binnen Zeeuwse overheden.

"De klimaatlabels zijn niet het eindpunt. Ze zijn wat mij betreft de start."

Klimaatlabels

De klimaatlabels hebben een score van A (zeer klimaatadaptief) tot E (totaal niet klimaatadaptief), waarbij label B is gelijkgesteld aan de Landelijke Maatlat. Bert: "De labels zijn visueel en spreken tot de verbeelding. Dit zorgt voor urgentiebesef bij bestuurders en collega's van andere vakgebieden." "Er waren wel uitdagingen bij het opstellen van de labels", vertelt Nienke. "Want wat is de definitie van klimaatadaptief? En wanneer is een gebied voldoende klimaatadaptief ingericht?"

Per klimaatthema zijn meetbare indicatoren uitgewerkt en per indicator zijn labelscores gedefinieerd. "De indicatoren zijn gebaseerd op recente onderzoeken en literatuur. Ook hebben we deze in meerdere werksessies met provinciale en gemeentelijke specialisten verder uitgewerkt" licht Nienke toe. Dit zorgt voor draagvlak binnen de provincie.

Handelingsperspectief

"De klimaatlabels zijn niet het eindpunt. Ze zijn wat mij betreft de start", stelt Nienke. De atlas met labels maakt duidelijk welke gebieden onvoldoende klimaatadaptief zijn ingericht en moeten worden aangepakt. Elke overheid moet hiervoor beleid opstellen. Het streven is label B voor elk gebied, tenzij dat aantoonbaar technisch niet haalbaar is. Verder mag het label voor een gebied bij herinrichtingen nooit verslechteren. Gemeente Terneuzen loopt hierin voorop binnen Zeeland. Ook ontwikkelt Terneuzen een tool om meer inzicht te krijgen in de opgave: wat is er nodig om van label D naar label B te komen?

Ervaring uit de Drechtsteden

Patricia Kramers-Snijders van de Omgevingsdienst Zuid-Holland Zuid (OZHZ) vertelt over de ervaring met klimaatlabels in de Werkregio Drechtsteden. Binnen deze regio zijn verschillende klimaatlabels opgesteld. Een voorbeeld hiervan is 'GroenBlauw Dordrecht', een initiatief waarbij burgers worden gestimuleerd een eigen tuinlabelscore aan te maken en te verbeteren. In de regio Drechtsteden hielpen de klimaatlabels in het verkrijgen van inzichten, maar hadden ze minder impact dan gehoopt bij het bepalen van de urgentie en budgetten. Een van de cruciale stappen die daar nog voor nodig zijn, is het verkrijgen van inzicht in het effect van klimaatadaptatie op de labelscore.

Standaardisering klimaatadaptief bouwen noodzakelijk

Hoe geven wij invulling aan gebiedsontwikkeling? Welke eisen voor klimaatadaptatie stel je daaraan? Hoe creëer je een gelijk speelveld, terwijl je ook ruimte vrijhoudt voor lokaal maatwerk? In deze workshop gingen deelnemers in gesprek over deze vragen en hoorden ze hoe het Rijk, de provincies, regio's en gemeenten hiermee omgaan.

Landelijke Maatlat

Het ministerie van Binnenlandse Zaken heeft een landelijke Maatlat voor een groene, klimaatadaptieve gebouwde omgeving ontwikkeld. Michelle Pijnacker-Hoekstra van dit ministerie vertelt waarom en hoe deze maatlat tot stand is gekomen. "Vanaf onderop, bijvoorbeeld vanuit gemeenten, klonk steeds vaker de roep om een duidelijke definitie van 'klimaatbestendig', met bijbehorende doelen en eisen." Het ministerie is aan de slag gegaan met een definiëring van een klimaatadaptieve groene gebouwde omgeving, en richtlijnen voor een uniform proces. Hierbij is alleen naar de openbare ruimte rond nieuwbouw gekeken; de Maatlat gaat niet over de gebouwen zelf.

"De Maatlat is nu alleen gericht op nieuwbouw, maar wij gaan wel onderzoeken hoe deze verbreed kan worden naar de bestaande gebouwde omgeving", vertelt Michelle. De Maatlat biedt een opmaat naar standaardisatie en duidelijkheid door een gelijk speelveld te creëren, terwijl ruimte blijft bestaan voor lokaal maatwerk. Het gebruik van de Maatlat is vooralsnog niet verplicht, maar dat zit er op termijn wel aan te komen.

Van beleid naar praktijk

Werncke Husslage van de Provincie Zuid-Holland vertelt hoe klimaatadaptief bouwen zich ontwikkelt in de provincie. In 2018 sloot de provincie een convenant voor klimaatadaptief bouwen. Samen met andere regio's is het daarbij ingezette instrumentarium doorontwikkeld in de jaren erna. Het resultaat vormde input voor de landelijke Maatlat. "Nu moet klimaatadaptatie gaan landen in de planvorming", zegt Werncke. "Vanaf het begin van het proces, zodat we naar een klimaatbestendige toekomst toewerken. Hierbij zoeken we naar een balans tussen maatwerk en meetbaarheid. Uiteindelijk wil je heldere prestatie-eisen voor de ontwikkeling."

Een waterrobuuste wijk

Aan het Noordzeekanaal tussen Amsterdam en IJmuiden is een nieuwe stad van wel 70.000 woningen in ontwikkeling. Rijkswaterstaat en de waterschappen die verantwoordelijk zijn voor het waterbeheer, zijn gevraagd aan welke eisen deze ontwikkeling moet voldoen vanuit 'water en bodem sturend'. Mare de Wit, adviseur Klimaatbestendig waterbeheer bij Rijkswaterstaat regio West-Nederland Noord, vertelt dat de waterbeheerders geen eenduidig antwoord hadden op deze vraag. "De woningen die gebouwd worden, kunnen voor wel 150 jaar blijven staan, maar in 150 jaar kan er ook een hoop veranderen", weet Mare. Rijkswaterstaat is daarom in gesprek gegaan met de gemeente Amsterdam, het ministerie en de waterschappen over deze onzekerheid en toekomstige klimaatrisico's. Mare: "Door het gesprek aan te gaan, ook met de ontwikkelaars, gaan we dezelfde taal spreken en werken we toe naar concrete klimaatadaptatiedoelen."

"Het is niet wenselijk dat door goed onderhandelen de eisen in het ene gebied afgezwakt worden, maar in het andere niet."

Een gelijk speelveld

De aanwezigen zijn het met elkaar eens dat het belangrijk is dat er een gelijk speelveld gecreëerd wordt. Het Rijk kan hierbij helpen door uniforme normen en definities op te stellen. Steeds meer gemeenten werken met standaardisering voor klimaatadaptief bouwen. Voorbeelden zijn een [rekentool in Eindhoven](#), of het [puntensysteem voor klimaat en natuur in Arnhem](#). Gemeenten benoemen dat het belangrijk is dat ontwikkelaars in elke gemeente zich aan dezelfde eisen houden. Arnold Wielinga (Royal Haskoning DHV): "Het is niet wenselijk dat door goed onderhandelen de eisen in het ene gebied afgezwakt worden, maar in het andere niet. Met uniforme eisen creëer je een gelijk speelveld voor alle ruimtelijke ontwikkelingen in de stad."

Klimaatadaptatie in actie: Samenwerken voor een veerkrachtige toekomst

De workshop "Iedereen kan het!" bood een inspirerend inzicht in de uitdagingen en oplossingen omtrent klimaatadaptatie. Want er zijn inspirerende voorbeelden te over, maar de praktijk is vaak nog weerbarstig. Onder leiding van André Rodenburg (Samen Klimaatbestendig) en Martine Leewis (ORG-ID) werden dilemma's gedeeld, voorbeelden gegeven en oplossingen besproken. Het doel: inzicht krijgen in de praktische obstakels en hoe deze gezamenlijk overwonnen kunnen worden.

Delen van dilemma's

De sessie start met een warm welkom en een heldere uiteenzetting van de agenda en doelstellingen. De deelnemers worden aangemoedigd om actief deel te nemen aan het gesprek over klimaatadaptatie. In een korte kennismakingsronde delen zij hun achtergrond in het werkveld, variërend van nieuwkomers tot ervaren professionals. Hierbij komt naar voren dat diversiteit in ervaring waardevol is voor de discussie.

"Het vergroten van netwerken is cruciaal voor de aanpak van klimaatadaptatie."

Inspirerende successen: creatieve oplossingen voor klimaatadaptatie

Tijdens de sessie worden diverse inspirerende voorbeelden gedeeld. Als voorbeeld van het doeltreffend organiseren van capaciteit en kennis in kleinere gemeenten benadrukt komt naar voren dat enkele gemeenten met beperkte middelen personeel opleiden in plaats van aannemen. Een ander opmerkelijk voorbeeld gaat over het benutten van politieke betrokkenheid. Wanneer klimaatproblemen worden herkadert als urgente gezondheidskwesties, lukt het vaak beter om een breder draagvlak te creëren. Innovatieve

benaderingen, waaronder het gebruik van platforms als [Climatescan](#), worden aangestipt. Het vergroenen van stedelijke parkeerplaatsen wordt vaak ingezet in stedelijke planning. Een deelnemer merkt op: "Leidinggevenden te spreken krijgen is best lastig. Zij zouden meer in gesprek moeten gaan met de mensen, om samen te kijken naar kansen en

Rondje vraag en aanbod

Bij wijze van 'ideeënmarktplaats' delen de aanwezigen bij deze sessie hun aanbod om anderen te helpen of kennis te delen. Het uitwisselen van concrete voorbeelden van projecten en initiatieven laat eens te meer het belang zien van samenwerking en het vergroten van netwerken.

Er is al veel vooruitgang geboekt, concluderen de deelnemers. Vooral in het vergroten van het klimaatbewustzijn van mensen. Concrete oplossingen en implementatie blijven echter nog een uitdaging. Samenwerking, kennisdeling en het benutten van politieke betrokkenheid zijn essentiële stappen naar een klimaatbestendige toekomst. De sessieleiders sluiten af met de oproep om vooral betrokken te blijven, bijvoorbeeld via platforms als [Samen Klimaatbestendig](#).

Toewentelen: kijken met een bredere blik

De verantwoordelijkheid voor klimaatadaptatieve maatregelen ligt, met name waar het gaat om berging van hemelwater, ten dele bij bewoners. Is dit 'afwentelen' niet een heel doelmatige manier om de kwaliteiten en kansen van zowel bebouwd als onbebouwd gebied goed te benutten? Of moeten we breder en verder kijken en erkennen dat een verzameling postzegelmaatregelen geen doelmatig antwoord is op de vraag? Liggen de doelmatige antwoorden eerder in 'toewentelen', in gezamenlijke, doelmatige en gebiedsgerichte oplossingen?

Enorme hoosbui

Koen Weytingh, gebiedsontwerper bij het bureau ToekomstSterk uit Deventer, neemt zijn publiek mee naar een enorme hoosbui in Laren, 2014. "Er viel in een uur 46 mm water", vertelt hij. "Dat kon het systeem in Laren niet aan en dat was niet de eerste keer." De eerste oplossingsrichting waar Laren voor koos, was echter een ongelukkige, laat de gebiedsontwerper zien. "Het idee was: als iedereen zijn regenpijp afkoppelt en de gemeente in de openbare ruimte meer waterberging biedt, dan zijn we er." Een deel van de oplossing werd zo afgewenteld op de bewoners. Het leidde tot een storm aan verontwaardigde reacties en juridische stappen.

"De gemeente moet ondersteunen bij afkoppeling door bewoners, anders krijg je natte kelders."

Niet af- maar toewentelen

Koens enthousiaste presentatie over hoe we in de loop der geschiedenis met waterafvoer zijn omgegaan, leidt tot een levendige discussie. Over kosten en efficiëntie, en over de vervangingsopgave van riolen in wederopbouwijken. "Die komt harder op ons af dan we denken", onderstreept Koen. En over het afwentelen van hemelwaterberging op bewoners, door te focussen op het Bouwbesluit die vooral voor nieuwbouw is bedoeld. De sessieleider waarschuwt voor het stimuleren van het afkoppelen van regenpijpen door bewoners. "Als dit te dicht

bij het eigen pand gebeurt, krijg je natte kelders. Als gemeente moet je hierin ondersteunen." Per gebied, op basis van wijkwaterplannen, adviseert hij. "Koppel de enorme vervangingsopgave van rioleringen meteen aan een andere afvoer van hemelwater. Geld vanuit de rioolheffing dat je hierin investeert, heeft meerwaarde omdat je ook investeert in de kwaliteit van inrichting van de wijk." Je zou het een voorbeeld van 'toewentelen' kunnen noemen.

Gemiste presentatie

Door de discussie met de zaal is er geen ruimte meer voor het verhaal van Tom Schoenmaker, gebiedsregisseur ruimtelijke ontwikkelingen bij Waternet. Hij had aan de hand van een praktijkvoorbeeld uit waterschap Amstel, Gooi en Vecht willen laten zien hoe een bredere blik en een heldere visie voor de langere termijn kan leiden tot een 'toewentelen', bijvoorbeeld door een betere waterberging in de openbare ruimte. Beleid en regelgeving enerzijds en praktijk en doelmatigheid anderzijds moeten zich elkaar op dit vlak echter nog vinden. Bekijk vooral [de sheets](#) van Toms presentatie.

Lagerhuisdebat

In het laatste deel van de sessie begeleidt Bert Palsma een kort Lagerhuisdebat. Op basis van vijf stellingen tekent zich het beeld af dat iedereen het logisch lijkt te vinden om beter na te denken over projecteisen in relatie tot de werking van systemen. Veel deelnemers zijn voor een collectieve aanpak, terwijl 'we' in de praktijk vaak nog afwentelen op bewoners door te werken aan regels voor individuele oplossingen. Eisen voor klimaatbestendig bouwen en de landelijke Maatlat zijn volgens veel deelnemers nog onvoldoende verbonden met de kennis over lokale en regionale systeemwerking.

De kosten van klimaatadaptatie

Deze deelsessie werd enthousiast geleid door Cees-Anton van den Dool, adviseur bij het adviesbureau Nelen & Schuurmans. In opdracht van de provincie Zuid-Holland maakte zijn bureau een inschatting van de kosten van klimaatadaptatiemaatregelen voor het stedelijk gebied in de provincie. Daarbij lag de focus vooral op het verminderen van het risico op wateroverlast, het voorkomen van oververhitting bij hogere temperaturen en het voorkomen van droogte. Hoe hoog schatte het publiek zelf in dat de kosten voor het klimaatbestendig maken van Zuid-Holland zouden uitpakken? De antwoorden varieerden tussen de 65 miljoen en 1000 miljard. Dat maakt meteen duidelijk dat deskundig onderzoek hiernaar van groot belang is.

Eerste inschatting

De studie van Nelen en Schuurmans, uitgevoerd in 2017, laat zien dat de kosten van klimaatadaptatiemaatregelen voor het stedelijk gebied in Zuid-Holland tot zo'n 12,4 miljard euro zouden kunnen oplopen. Daar bovenop is nog een jaarlijks bedrag van 313 miljoen euro nodig voor het onderhoud van de klimaatadaptatieve infrastructuur. In het onderzoek worden meerdere soorten wijken gedefinieerd, elk met verschillende kenmerken en van uiteenlopende kosten per wijktypologie. Voorbeelden van deze wijken zijn het stedelijke bouwblok, het tuindorp en de volkswijk. Zowel investeringskosten als onderhoudskosten werden meegerekend, zodat een vollediger beeld ontstaat. De term klimaatadaptatie werd in het onderzoek praktisch gedefinieerd aan de hand van voorwaarden als 'geen schade bij 70mm regen' en 'minimaal 30 procent schaduw op buurtniveau'.

Tijdens de discussie met de zaal stelt iemand uit het publiek een vraag over de zekerheid van het gepresenteerde cijfer. De sessieleider benadrukt daarop dat het model afhankelijk is van verschillende variabelen, die kunnen worden aangepast aan de specifieke wensen van de buurt en op basis van lokale behoeften. We hebben daarbij bovendien nog steeds rekening te houden met de mogelijkheid dat de geïmplementeerde maatregelen niet leiden tot de gewenste klimaatbestendigheid.

"Klimaatbescherming moet toegankelijk zijn voor iedereen, ongeacht je financiële middelen."

Kostenverdeling

Een andere deelnemer vraagt zich af wie de kosten gaat dragen. Zijn dit de gemeenten, de provincies of het Rijk? Hierop is uiteraard nog geen eenduidig antwoord te geven. Uiteindelijk zullen de kosten gedragen worden door alle inwoners en bedrijven, maar het is vooral de vraag hoe de kosten verdeeld worden. Praktisch gezien zijn de gemeenten aan zet, maar de kosten zijn voor sommige gemeenten wel hoger dan voor andere. Verschillende mensen uit het publiek benadrukken daarom het belang van solidariteit bij dit vraagstuk. Klimaatbescherming moet toegankelijk zijn voor iedereen, ongeacht je financiële middelen.

Cees-Anton concludeert zijn sessie met een pleidooi voor het belang van samenwerking, om efficiënter te kunnen zijn. Als je een slimme oplossing voor een bepaald type wijk hebt gevonden, moet je kijken of er andere wijken zijn met vergelijkbare eigenschappen, zodat je het wiel niet telkens opnieuw hoeft uit te vinden."

